

"Ze hebben me kapot gemaakt", zo mijmert dr. Th. C. Oudemans over een levensperiode die hij net afgesloten heeft. Hij heeft afscheid genomen van het bestuur van de Nederlandse Vereniging van Bouseigenaren, zijn laatste openbare functie in de bosbouw in een lange rij. Een dergelijke geruisloze verdwijning uit de bosbouwwereld verdient Oudemans niet en daarom willen we hieraan enkele beschouwingen trachten te wijden. Voor de bosbouw is Oudemans de personificatie van "mijnheer de particulier". Hij is er in geslaagd om gestalte te geven aan de eigenaar van het bos die dit uit eigen zak betaalt.

"Wat zeg jij daar nu van? Kan jij dat nu allemaal betalen?" is een kernvraag voor hem. In tijden met grote veranderingen heeft hij de toorts van het particuliere belang brandende weten te houden om haar door te geven aan de jongeren. Dit is gelukkig begrepen, want we hebben een groep van jongere, veelal intellectueel ingestelde landgoed-belanghebbers bereid gevonden hun schouders te zetten onder de poging om het particuliere bosbezit in stand te houden.

Het particuliere bosbezit is niet te denken zonder het instituut van het landgoed. Het landgoed met een zekere grootte en met een gevarieerd grondgebruik, soms extensief van karakter is de bezits- en de beheerseenheid waarin het bos zijn plaats heeft. Nu is in dit verband de term particulier niet hetzelfde als wat de jurist eronder verstaat; het spraakgebruik is in deze minder omvattend dan de juridische definitie. Daarom willen we in dit betoog van familielandgoederen spreken.

Nu zijn deze familielandgoederen goed in de vernieling geraakt. Als rijpe appels vallen zij de overheid in de schoot. Stichtingen met mooie namen en een vereniging met een lange naam worden mammoetgrondbezitters. Een voorman in de belangenbehartiging verkoopt bijna zijn gehele landgoed en blijft toch netjes in functie. In de ruimtelijke ordening lijkt de hoogste wijsheid het zgn. beleid van de meldingsgebieden. CRM gaat met het kitscherige motief van de "veiligstelling" de begroting in de komende jaren belasten met een novum in de financiering voor de aankoop voor zijn geheime inkooplijst. De regering biedt in haar begrotingsstukken geen uitzicht voor de familielandgoederen. De beleidsambtenaren blijken

onkundig van de prestaties van actieve landgoedbezitters. (Op de Hiswa worden voor motorjachten vlot bedragen neergeteld, waarvoor men met een flink landgoed kan stoeien). Het beeld dat men van een familielandgoed heeft is sterk vertroebeld. Er is dus wel iets kapot, ondanks het bestuurswerk van Oudemans.

In de laatste jaren heeft Oudemans mij tweemaal tot verbazing gebracht. Dit was toen hij vier jaar geleden bij een herverkiezing het bestuur vroeg of hij daar nog wel welkom was. Men was kennelijk niet rijp voor zijn hardere aanpak, wars van valse bescheidenheid. De andere keer was toen hij in een vergadering voorstelde dat de regering de bouseigenaren een bijdrage per ha zou verlenen zoals bij de landbouw. "Ach, dat is een oude man die buiten de politieke werkelijkheid staat", zo dacht ik toen. Maar toch heeft dit initiatief tot een resultaat geleid. Al is daarbij niet direct gebruik gemaakt van de mogelijkheden die de Boswet biedt, zoals zijn visie is geweest.

Om de ontwikkelingen een andere richting te geven is echter wel een heel zware taak voor één man. We zullen bereid moeten zijn om met zijn allen ons hoofd buiten de deur te steken. Het overheidsbeleid zal omgebogen moeten worden, de belangenbehartiging zal zich van een andere kant moeten laten zien. De eigenaren zullen bij zichzelf te rade moeten gaan. Dit is allemaal zware kost, maar ook veranderingen in de details kunnen het bestaan van de familielandgoederen over een dood punt heen brengen.

Een theoretisch model

De particuliere bouseigenaar heeft veel zaken aan zijn hoofd, heeft vele mogelijkheden (1). Er dreigt daardoor een spraakverwarring te ontstaan. We hebben het over de liefhebberij, het hobbyïsme van de eigenaar, over de financiering, het rendement van zijn landgoed, over de samenwerking van de bosbezittingen, over het veelzijdig gebruik, het openbaar nut van de bossen. Om hierin enige helderheid te brengen willen we gebruik maken van de denkmethode van de systeemanalyse, voortkomend uit het moderne biologisch denken maar ook op andere gebieden te gebruiken. Daarbij is het niet in de

Dr. Th. C. Oudemans.

eerste plaats belangrijk wat oorzaak en gevolg zijn, maar tracht men te ontdekken in welke relatie bepaalde elementen tot elkaar staan.

In het bijzonder willen wij de theorie van het zgn. open systeem toepassen. In dit systeem is er een inbreng met een opbrengst, waarbij de opbrengst op haar beurt het systeem weer verder op gang brengt. Het gaat daarbij om:

- a de ontdekking van het patroon van hoe de deelnemers door de opbrengst tot activiteit gebracht worden en
- b hoe de opbrengst omgezet wordt in de instandhouding van dit patroon. We dienen daarbij te letten op zijn relaties, structuren en de onderlinge afhankelijkheid (2). Omdat we bij het familielandgoed te doen hebben met soorten van immateriële inbreng en opbrengst, naast de resultaten in de financiële boekhouding, kunnen we daardoor een model van een familielandgoed construeren zoals die in verbinding staat met de buitenwereld.

De financiële boekhouding kunnen we dan weer te lijf gaan met analyses uit de micro-economie (3). Het LEI-onderzoek in opdracht van het Boschap is hierin een eerste stap. Eigenlijk kan niemand met enig gezag discussiëren over het actuele onderwerp van de samenwerking zonder de basiskennis van

economische relaties die hierbij in het geding zijn. Dat wordt, helaas, nogal eens vergeten. In dit verband wil ik het niet nalaten een m.i. aardige procedure in Denemarken te vermelden waar eigenaren geregeld bij elkaar komen om elkaars boekhoudingen te bespreken.

Vooraf wat de inbreng van immateriële aard betreft, staat de eigenaar van een familielandgoed in een unieke positie. Het is niet alleen persoonlijke eigenwilsheid die in inrichting van het landgoed tot apartheid en gevarieerdheid heeft geleid waardoor de landschappen met particuliere bosbezittingen voor iedereen zo aantrekkelijk geworden zijn, het is ook de onbetaalde tijd van de eigenaar, zijn berekening van de investeringskosten, zijn voortzetting van het werk van voorgaande generaties en nog andere facetten die hem een eigen plaats in het grondgebruik hebben gegeven.

Nu zijn de eigenaren van de familielandgoederen voor buitenstaanders moeilijk te benaderen. Een Wageningse hoogleraar heeft eens gezegd, dat particuliere bouseigenaren tot de eigenaardige mensen gerekend kunnen worden, overigens geheel op eigen verantwoording en zonder nader onderzoek. Op zichzelf is dit een niet zo verwonderlijke constatering: in een veelzijdige samenleving lopen nu eenmaal allerlei groepen rond die door anderen als eigenaardig worden aangezien. Maar als kenmerk mag men hen toch wel individualistisch noemen. Bosarbeiders plegen dat overigens ook te zijn, zoals trouwens vele plattelandsbewoners. De eigenaren hebben – zeker vroeger – de geneugten geproefd van het hobbyisme, maar naarmate de financiële eisen zich sterker doen voelen beginnen economische motieven op de voorgrond te treden. Tenslotte speelt de familie-traditie van het grondgebruik gedurende vele generaties een belangrijke rol. We mogen echter niet vergeten dat dit ook elementen kunnen zijn van de immateriële inbreng.

Hand in eigen boezem

Bij het zoeken naar gegadigden voor een bestuursverjonging zijn wij in aanraking gekomen met een groep waar nog niemand aan gedacht had, nl. de mensen met de banen. Zij hebben zich een zekere maatschappelijke aanpassing verworven die vooral tot stand is gekomen doordat hun opleidingsperiode na de oorlog ligt, die in vele gevallen een generatiegrens gebleken is. Dit maakt een belangenbehartiging op technocratische leest mogelijk.

Daar staat tegenover, dat men deze mensen alleen kan ontmoeten buiten de werkuren, d.w.z. in de avonden en op de zaterdagen. Bij het vaststellen van vergaderingen en excursies wordt tot nu toe hiermee geen rekening gehouden. Van deze belanghebbenden kan men moeilijk verwachten, dat zij voor dergelijke gelegenheden een snipperdag opne-

men, waar zij voor de instandhouding van hun landgoed al hun vrije tijd besteden, naast een zekere financiering van het landgoed door hun arbeidsinkomen. In deze gemengde functie zijn zij te vergelijken – zij het op andere schaal – met de kleine zandboer die tevens fabrieksarbeider is.

Van deze generatiegrens kunnen misschien ook de eigenaren zelf gebruik maken door de jongeren in hun familie zo vroeg mogelijk bij het beheer te betrekken. Zij kunnen hun eigen tijd met eigen blik bekijken, dit ten voordele van de instandhouding. De families dienen zich hierover intern te beraden. Dit is ook een vorm van samenwerking, zij het binnen de familiekring. De vereniging Het Grondbezit, die dit verschijnsel in andere gevallen stuntelig benadert, heeft voor deze groep van jongeren in 1970 een apart lidmaatschap ingesteld.

Een nog te weinig aangeboorde bron is het vrouwelijk element. Het wil wel eens voorkomen dat in de mannelijke opvolgingslijn een onderbreking zit of dat de man zeer door zijn werk elders in beslag is genomen. We kennen voorbeelden waar landgoederen gered zijn, doordat een vrouwelijk lid van de familie inspringt. In het buitenland gebeurt dit echter meer en we zouden wat dit betreft in Nederland meer een dolle-bos-mina mentaliteit wensen. Dat beheer, administratie, toezicht of houtverkoop typisch mannelijke bezigheden zouden zijn wil er bij ons niet in.

Daar komt nog bij, dat bij de keuze of het landgoed door de familie in stand wordt gehouden de vrouwen samen met de overige familieleden – naast het eigenlijk beherend familielid – een belangrijke stem vertegenwoordigen. Hun verwachtingen omtrent toekomstig beheer en overheidsklimaat zijn niet weg te poetsen. Op ons platteland in zijn huidige dynamiek wordt de mening van de vrouwen trouwens duidelijker gehoord dan voorheen.

Waar wij eigenlijk geen weg mee weten dat zijn de eigenaren die met hun bezit in familieverband alle hoop hebben laten varen. Hetzij dat zij hun bezittingen besteden aan liefdadige doeleinden of omdat zij hun bezit weggeven – na hun overlijden – aan een stichting of aan "Natuurmonumenten". Het Staatsbosbeheer schijnt hier niet in de prijzen te vallen. Dit vinden zij de beste manier om hun landgoed in stand te houden, want zij zien zichzelf en hun naaste familie niet meer in een economische relatie tot het landgoed staan. Het zijn m.i. de "drop-outs". Wat kunnen de belangenbehartigers voor hen doen?

In vele gevallen is er sprake van een onverdeelde boedel. Het onderzoek van de Afdeling Sociologie en Sociografie van de Landbouwhogeschool, in opdracht van het Ministerie van Landbouw en Visserij, zal vermoedelijk hierover meer gegevens kunnen verschaffen. Als rechtspersoon voor deze gevallen zou een keuze gemaakt kunnen worden uit naamloze vennootschappen, coöperatieve verenigingen, stich-

tingen, e.d. Maar een duidelijke ontwikkeling in deze richting is in ons land niet te onderkennen. In West-Duitsland zijn kortgeleden enkele nieuwe vormen van rechtspersoonlijkheid voor boseigenaren ingesteld. Daarbij ging echter een vlottere besluitvorming voor de beheerder ten koste van de invloed van de eigenaren. Terwijl de eigenaar van een familielandgoed toch een persoonlijke inbreng en belang heeft bij deze gemeenschap die te vergelijken zijn met die van de eigenaar-bewoner van een flat in het zgn. horizontale eigendom.

Dit horizontale eigendom – geregeld in art. 638 a t/m t van het Burgerlijk Wetboek, ook wel Appartementwet genaamd – beschermt de eigenaar op bijzondere wijze de kantonrechter kan op verzoek tussenbeide komen bij een vermeende onredelijke besluitname van de vergadering van deelgenoten, de voorzitter van die vergadering kan in de plaats treden van de beheerder indien de belangen van beheerder en eigenaren botsen. Bovendien is in het standaardreglement door het Broederschap van Notarissen een systeem van "check and balances" ingebouwd die alle belanghebbenden in een zeker evenwicht houdt. Zou het geen zin hebben indien de wetgever ons hierin een handje hielp door een dergelijk soort rechtspersoonlijkheid ook voor landgoederen te scheppen? De complexen van zgn. tweede woningen zouden hiermee tevens gebaat kunnen zijn.

Beheer, toezicht en mechanisatie kosten geld, bij onvoldoende rendement zelfs investeringen. Het toezicht heeft betrekking op een bepaald stuk grond of bepaalde werkzaamheden. Komt men financieel in de klem, dan is het onze indruk dat beheer en arbeid in een vroeger stadium ingeperkt worden dan het toezicht.

Maar hier kan een beter antwoord gegeven worden door het zoëven vermelde onderzoek. De mechanisatie heeft helemaal niet van de grond. Wil men tot een actiever landgoedbeheer en -beleid komen, dan is het nuttig hierin inzicht te verkrijgen, naast gegevens over grondgebruik en eigendomsstructuren.

Een factor met financiële en immateriële aspecten is natuurlijk de recreatie. Hiervoor hebben de landgoederen vier punten van betekenis. In de eerste plaats zijn zij landschappelijk attractief door hun structuur met veel afwisseling. De landgoedeigenaren zijn samen met hun voorgangers de landschapsarchitecten van het eerste uur. Veelal was hun vormgeving gebaseerd op hun verlangen zelf in een aangenaam aandoende landelijke omgeving te vertoeven, een ieder volgens zijn persoonlijke opvatting. Dan wordt de ligging van de landgoederen gekenmerkt door een zekere geografische spreiding, waardoor zij bereikbaar zijn vanuit verschillende bevolkingscentra. Ten derde bieden zij – vooral door het jachtbeheer – een toezicht op de openbare orde en de natuurbescherming op hun eigen terrein. Tenslotte bieden

hun beheer en hun financiële capaciteiten een behoorlijke elasticiteit, voor het geval zij zelf de verblijfsrecreatie wensen te exploiteren indien daarmee het landgoed in stand gehouden zou kunnen worden. Een recente ontwikkeling hierbij is de oprichting van de Vereniging Landgoed- en Kasteel-Campings.

Toch een ander klimaat

Voor die bestuursleden in de belangenbehartiging die van zichzelf vinden dat zij het nog wel goed doen, is het beter te bedenken, dat het sociale klimaat rondom het overheidsapparaat zich sterk aan het wijzigen is. Wie dacht tot voor kort aan inspraak? Sinds het optreden van de zgn. protestpartijen is het getal dat men vertegenwoordigt van minder belang geworden. Hiervoor in de plaats is de waardering voor een bepaalde kwaliteit, voor het unieke, voor het bijzondere meer in de politieke belangstelling gekomen. We zijn in Nederland tot de ontdekking gekomen, dat iedereen tot een of meerdere minderheids-groeperingen behoort. Dit betekent dat de landgoedeigenaren zich niet dadelijk aan de kant gezet behoeven te voelen, mits zijzelf hun kwaliteit een behoorlijke image kunnen meegeven.

Bij herhaling heb ik kunnen vernemen, dat de particuliere eigenaar niet als hobbyïst moet optreden, maar als ondernemer. Dit sluit overigens een liefde voor de overige kanten van zijn taak niet uit.

Het streven naar het vinden van voldoening in het verrichten van zijn werk is een algemene eigenschap en die kunnen we dus ook bij de ambtenaren aantreffen. Maar hier doet zich de ontwikkeling voor, dat men een ambtenaar niet pijnlijker kan kwetsen dan hem "ambtelijk" te noemen. Hij wil menselijk zijn, voor alles deskundig. Dit is de sfeer van de technocratie. Dit geeft ook aan op welke wijze men het beste met de overheid in contact kan komen.

Wat de overheid betreft, dienen we te denken aan een relatie van een voortdurende en wederzijdse vruchtbare samenwerking, aansluitend op de immateriële opbrengsten van de familielandgoederen. Maar dan moet het accent duidelijk meer liggen op de wederzijdse rechten, in plaats van een rol van betuttelaar bij de overheid en een van begunsteling bij de particuliere beseigenaar. Dit is dan ook het motief waarom kort geleden het Bosschap een subsidieregeling bekritiseerd heeft omdat de Minister daarin "kan" subsidiëren, in plaats van zal subsidiëren. In het laatste geval zou namelijk een beroep open staan volgens de Wet Beroep Administratieve Be-

schikkingen. De vakbonden hebben ons hierin een weg gewezen hoe de economisch zwakkeren hun positie van gunsteling omgevormd hebben tot die van rechthebbende. Deze opmerking is ook van toepassing op het stelsel van de beheersovereenkomst. Het is te betreuren dat de juristen in de bijeenkomst van de Vereniging voor Agrarisch Recht over natuurbescherming en landbouw aan deze problematiek zijn voorbij gegaan.

De Weichs de Wenne heeft op het congres Bos en Mens gesteld, dat het juiste beleidsklimaat van de overheid de sleutel vormt voor de eigenaren van de familielandgoederen tot het ontwikkelen van een actief eigen beleid. Laat de overheid duidelijk zeggen wat zij van de landgoederen wenst, dan kunnen ook de mogelijkheden onder de ogen worden gezien. Afwachten betekent afsterven.

De recente reorganisatie bij het Ministerie van Landbouw en Visserij scheidt verwachtingen. Maar daarbij moet het niet blijven. Alvorens tot een krachtig beleid te komen, zal niet ontkomen kunnen worden aan een verdere reorganisatie. In de huidige opzet van de rijksdiensten van dit ministerie is teveel nadruk gelegd op het technische element. Het beeld van alle specialisten in een mandje doet geweld aan het staatkundig principe van verdeling der machten en het systeem van "check and balances". Bovendien komt er voor de onderdelen een dergelijke verscheidenheid van functies, dat een ambtenaar niet meer weet langs welke taakstelling hij zijn eigen carrière kan opbouwen. Daartegenover werkt een opdeling van deskundigen in organisatorische eenheden met een eigen functie voor de buitenwacht, waaronder ook de belanghebbenden van familielandgoederen ressorteren de duidelijkheid in de hand.

Deze ideeën zullen aanvulling nodig hebben van eigenaren, ambtenaren en geleerden. Het lijkt een hele kluit, maar hier ligt de uitdaging aan alle betrokkenen. Als we het gezamenlijk doen is het echter niet zo'n toer. Hiervoor is alleen maar nodig een vleugje verbeeldingskracht en een tikje geestelijke moed, in de geest van Oudemans.

Literatuur

- 1 Shirley, H. L., and P. F. Graves. Forest ownership for pleasure and profit. Syracuse, 1967.
- 2 Emery, F. E. (Ed.). Systems thinking. Harmondsworth, 1969.
- 3 Duerr, W. E. Fundamentals of forestry economics. New York, 1960.